

УДК 349.22

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.19>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОНОВЛЕННЯ СУДОМ СТРОКІВ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ, ПРОПУЩЕНИХ З ПОВАЖНИХ ПРИЧИН, ЗА ВИРІШЕННЯМ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Занфірова Т.А.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-1344-0999
e-mail: ta.zta.ua@gmail.com*

Занфірова Т.А. Проблемні аспекти поновлення судом строків звернення до суду, пропущених з поважних причин, за вирішенням трудових спорів.

Визначається, що питання поновлення судом строків, пропущених з поважних причин, є актуальним, адже воно безпосередньо пов'язане із реалізацією особи права на захист, яке гарантується Конституцією України.

Автор звертає увагу, що згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року ст. 234 КЗпП України викладено у новій редакції. Наразі суд може строки звернення до суду, визначені ст. 233 КЗпП України, якщо з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні (стаття 116), минуло не більше одного року. Дана норма має імперативний характер і розширеному тлумаченню не підлягає.

Звертається увага на те, що попередня редакція статті не містила обмеження про один рік.

Автор наводить конкретні приклади, що можуть мати/мають місце у практиці, в яких може виникнути ситуація, коли пропущення позивачем строку звернення до суду може бути пов'язано з об'єктивними обставинами, які від його волі не залежать. Однак формально навіть у цих випадках суд мають відмовляти у задоволенні клопотання про поновлення таких строків, якщо з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні (стаття 116), минуло більше одного року.

Звертається увага на проблеми здійснення правосуддя, що мають місце сьогодні, зокрема в умовах воєнного стану, які не сприяють дотриманню принципу розумних строків. Звідси слідує, що обмеження можливості поновити пропущений строк звернення до суду певним періодом не завжди сприяє захисту прав особи.

Формулюється висновок, згідно з яким імперативна норма, передбачена ст. 234 КЗпП України, має бути змінена, адже інакше особа протиправно позбавлятиметься права, гарантованого Конституцією України. Такі зміни можуть передбачати повернення ст. 234 КЗпП України до попередньої редакції, або можливість поновлення пропущеного строку має стосуватися більшого, ніж один рік, періоду.

Ключові слова: процесуальний строк, звернення до суду, право на захист, поновлення строку, поважні причини.

Zanfirova T.A. Problematic aspects of the court's renewal of deadlines for applying to the court, missed for good reasons, to resolve labor disputes.

It is determined that the issue of the court's renewal of deadlines missed for good reasons is relevant, as it is directly related to the realization of a person's right to protection, which is guaranteed by the Constitution of Ukraine.

The author draws attention to the fact that in accordance with the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Optimization of Labor Relations» of July 1, 2022, Article 234 of the Labor Code of Ukraine has been reworded. Currently, the court may set the deadlines for applying to the court, specified in Article 233 of the Labor Code of Ukraine, if no more than one year has passed since the date of receipt of a copy of the order (order) on dismissal or written notification of the amounts accrued and paid to the employee upon dismissal (Article 116). This norm is mandatory and is not subject to extended interpretation.

It is noted that the previous version of the article did not contain a one-year limitation.

The author gives specific examples that may occur/occur in practice, in which a situation may arise when the plaintiff's failure to meet the deadline for filing a lawsuit may be due to objective circumstances that are beyond his control.

However, formally, even in these cases, the court must refuse to grant a motion to renew such terms if more than one year has passed since the date of receipt of a copy of the order (order) on dismissal or written notification of the amounts accrued and paid to the employee upon dismissal (Article 116).

Attention is drawn to the problems of the administration of justice that occur today, in particular under martial law, which do not contribute to compliance with the principle of reasonable time limits. It follows that in today's conditions, limiting the possibility of renewing a missed deadline for applying to court for a certain period does not always contribute to the protection of individual rights.

The conclusion is formulated, according to which the imperative norm stipulated in Art. 234 of the Labor Code of Ukraine should be changed, because otherwise a person will be unlawfully deprived of the right guaranteed by the Constitution of Ukraine. Such changes may provide for the return of Art. 234 of the Labor Code of Ukraine to the previous version, or the possibility of renewing the missed deadline should relate to a period of more than one year.

Key words: procedural deadline, appeal to court, right to defense, renewal of the deadline, good reasons.

Постановка проблеми. Питання поновлення судом строків, пропущених з поважних причин, завжди є актуальним, адже воно безпосередньо пов'язане із реалізацією особи права на судовий захист, гарантованого Основним законом держави. З цих міркувань зміни ст. 234 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), запроваджені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року, потребують окремого аналізу на предмет їх доцільності та ефективності.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми процесуальних строків неодноразово були предметом наукових досліджень таких вчених як В.Я. Бураяка, В.С. Венедиктова, С.І. Запари, М.І. Іншина, В.В. Лазора, О.Т. Панасюка, А.М. Слюсара, В.І. Щербини та ін. Разом з тим, новели щодо поновлення судом процесуальних строків звернення до суду, пропущених з поважних причин, для вирішення трудових спорів, належним чином у теоретичних джерелах не розглядалися. З огляду на зазначене, саме це питання буде розглянуто в межах даної публікації.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів поновлення судом строків звернення до суду, пропущених з поважних причин, за вирішенням трудових спорів з урахуванням змін, внесених до чинного законодавства про працю згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року ст. 234 КЗпП України викладено у новій редакції. Наразі тут міститься така норма: *«У разі пропуску з поважних причин строків, установлених статтею 233 цього Кодексу, суд може поновити ці строки, якщо з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні (стаття 116), минуло не більше одного року» [1].*

Аналіз наведеного положення свідчить про те, що дана норма має імперативний характер і розширеному тлумаченню не підлягає. Відмічу, що попередня редакція статті не містила обмеження про один рік. Натомість в умовах воєнного стану (коли, як у громадян, так і служителів феміди, проблем і труднощів лише додалося) автори законопроекту (а сьогодні закону) вирішили, що можливості для поновлення пропущеного строку не мають бути безмежними і їх слід обмежити одним роком.

Строк, визначений ст. 234 КЗпП України, звісно, не є строком позовної давності, однак він має подібну правову природу, адже після спливу одного року строки звернення до суду за вирішенням трудових спорів не можуть бути поновлені навіть у випадку, якщо такі строки були пропущені особою з поважних причин, не за її волею та/або незалежно від її волі.

Відтак дана норма має важливе процесуальне значення та безпосередньо впливає на можливість захисту особою свого порушеного чи невизнаного права.

Пригадаю також, що подібних обмежень цивільне процесуальне законодавство не містить. Так, навпаки, після запровадження воєнного стану, а саме Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року Перехідні положення ЦК України було доповнено, зокрема, п. 19, згідно з яким у період дії воєнного стану в Україні перебіг позовної давності зупиняється на строк дії такого стану. З певними уточненнями п. 19 Перехідних положень ЦК діє і сьогодні.

Як бачимо, у підходах законодавця до процесуальних строків в умовах воєнного стану у цивільному та трудовому законодавстві вбачається певна неузгодженість.

Повертаючись до аналізу нової редакції ст. 234 КЗпП України, варто пригадати її тлумачення, запропоноване у постанові від 06 вересня 2023 у справі № 158/2439/22. Верховний Суд звертає увагу, що стаття 234 КЗпП не пов'язує можливість поновлення пропущеного строку звернення із поданням клопотання про поновлення строку на звернення до суду. У кожному випадку суд зобов'язаний перевірити і обговорити причини пропуску цих строків, а також навести у рішенні мотиви, чому він поновлює або вважає неможливим поновити порушений строк. Суд може поновити пропущений строк, якщо з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні (стаття 116), минуло не більше одного року [2].

Отже, як бачимо, імперативний характер припису, що тлумачиться, враховано Верховним Судом (що виправдано, адже це відповідає буквальному змісту закону).

Погоджуємось, що існування певного обмеження у поновленні процесуальних строків є об'єктивно необхідним, оскільки воно покликано зберігати баланс між правом на захист та принципом правової визначеності. Так, ще у 2008 році Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Пономарьов проти України» відмітив: «Правова система багатьох країн-членів передбачає можливість продовження строків, якщо для цього є обґрунтовані підстави. Разом з тим, якщо строк на ординарне апеляційне оскарження поновлений зі впливом значного періоду часу та за підстав, які не видаються переконливими, як у цій справі, де нібито складне економічне становище перешкоджало відповідачу сплатити державне мито (див. пункти 19 та 20 вище), таке рішення може порушити принцип юридичної визначеності, так як і перегляд в порядку нагляду. Суд визнає, що вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів, однак такі повноваження не є необмеженими. Від судів вимагається вказувати підстави. Однією із таких підстав може бути, наприклад, неповідомлення сторін органами влади про прийняті рішення у їхній справі. Проте навіть тоді можливість поновлення не буде необмеженою, оскільки сторони в розумні інтервали часу мають вживати заходів, щоб дізнатись про стан відомого їм судового провадження (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Олександр Шевченко проти України», заява № 8371/02, п. 27, рішення від 26 квітня 2007 року, та «Трух проти України», заява № 50966/99, від 14 жовтня 2003 року). У кожній справі національні суди мають перевіряти, чи підстави для поновлення строків для оскарження виправдовують втручання у принцип *res judicata*, особливо як у цій справі, коли національне законодавство не обмежує дискреційні повноваження судів ні у часі, ні в підставах для поновлення строків» [3].

Зрозуміло, що питання поважності причин визначається судами у конкретній судовій справі окремо. Зокрема, дане питання ставало предметом розгляду Верховним Судом у постанові від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22. У даній справі Верховний Суд констатував, що причина пропуску строку може вважатися поважною, якщо вона відповідає одночасно усім таким умовам:

- це обставина або кілька обставин, що безпосередньо унеможливають чи ускладнюють можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом строк;
- це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, яка пропустила строк;
- ця причина виникла протягом строку, який пропущено;
- ця обставина підтверджується належними і допустимими засобами доказування (п. 30) [4].

Безумовно, право на поновлення процесуальних строків не може і не повинно бути безмежним, однак видається щонайменше неоднозначним, що цей строк має бути один рік. Справа в тому, що пропущення позивачем строку звернення до суду може бути пов'язано з об'єктивними обставинами, які від його волі ніяк не залежать. Однак формально навіть у цих випадках суд мають відмовляти у задоволенні клопотання про поновлення таких строків, якщо з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні (стаття 116), минуло більше одного року.

Розглянемо конкретний приклад. Уявимо, що особа зверталася до суду у порядку наказного провадження, а потім за заявою боржника такий наказ було скасовано. Відповідно до ст. 171 ЦПК України суд у таких випадках (за наявності відповідних підстав) постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в якій роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження. Правового механізму, який би передбачав можливість автоматичної передачі справи від одного суду до іншого у даному разі цивільне процесуальне законодавство не передбачає, а, отже, у таких випадках особа має по-новому звертатися до суду після отримання ухвали суду про скасування судового наказу. При цьому треба мати на увазі, що правосуддя здійснюється в умовах воєнного стану, коли суди мають величезне навантаження, суддівського корпусу не вистачає, особливо у прифронтових зонах, а також існує додаткова завантаженість судів з урахуванням змін територіальної підсудності. Всі ці та інші обставини, вочевидь, не сприяють дотриманню принципу розумних строків. Таким чином, можуть виникнути ситуації, коли особа в межах строків, визначених ст. 233 КЗпП України, звернулася до суду, однак через тривалий розгляд справи в порядку іншого провадження (наприклад, наказного) формально вона звертається з новою заявою у строк, що перевищує один рік з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні. Вважаємо, що поважні причини для поновлення строків у цьому випадку наявні, однак якщо такий строк перевищує один рік, то підстав для його поновлення немає в силу прямого припису ст. 234 КЗпП України.

Інший приклад – якщо існує спір щодо підсудності. Припустимо, особа звертається до суду в порядку цивільного судочинства, а потім з'ясовується, що це все ж підсудність адміністративного суду, або, наприклад, господарського. Згідно з чинним процесуальним законодавством у таких випадках суд виносить ухвалу і закриває провадження у даній справі. У таких випадках особа буде по-новому звертатись і має клопотати про поновлення пропущених строків. Знову ж таки, якщо цей строк понад один рік, то закон своєю імперативною нормою забороняє його поновлювати, незалежно від обґрунтованості такого клопотання, причин пропущення строків чи інших обставин.

Подібна ситуація виникла у справі № 990/317/23. Так, тут перед Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду (далі - КАС ВС) постало питання щодо поновлення строку звернення до суду або задоволення клопотання про залишення позовної заяви без розгляду. Як слідує з ухвали КАС від 17 квітня 2024 року, позивач звернувся до ВРП про стягнення коштів. Наказ про припинення виплат винагороди датований 09 травня 2022 року. Натомість позивач звернувся до суду 24 листопада 2023 року (тобто з моменту отримання наказу минуло більше 18 місяців). Сторона позивача вказувала, що 16 лютого 2023 року Позивач отримав постанову Великої Палати Верховного Суду від 16 лютого 2023 року, якою визнано протиправним та скасовано наказ в.о. Голови ВРП «Про припинення нарахувань та виплат ОСОБА_1» від 09 травня 2022 року та 13 червня 2023 звернувся до Шевченківського районного суду м. Києва. В подальшому ухвалою від 09 листопада 2023 року Шевченківський районний суд м. Києва задовольнив клопотання представника ВРП та закрив провадження у справі № 761/21537/23, оскільки такий позов має розглядатися у адміністративному суді, а вже 23 листопада 2023 року Позивач звернувся з відповідним позовом до КАС ВС (тут КАС ВС – суд першої інстанції відповідно до ч.4 ст. 22 КАС України).

Звертаємо увагу на хронологію – наказ про припинення виплат від 09 травня 2022 року, звернення до адміністративного суду – 23 листопада 2023 року.

У даній справі, керуючись чинним законодавством, в тому числі ст. 233, 234 КЗпП України (в редакції, що аналізується), КАС ВС зазначив: «Оскільки провадження у справі № 761/21537/23 закрито ухвалою суду першої інстанції, позивач не мав процесуальної можливості звернутися до цього суду із відповідною заявою про направлення справи за встановленою юрисдикцією, що, в свою чергу, виключило б питання пропуску строку позивачем із таким позовом.

Враховуючи, що в ухвалі від 09 листопада 2023 року у справі № 761/21537/23 суд роз'яснив позивачу про підсудність цього спору адміністративному суду, ОСОБА_1 звернувся до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду із цим позовом вже 23 листопада 2023 року, тобто менше ніж у двадцятиденний строк». Далі КАС ВС робить висновок, згідно з яким позивач за цих обставин не може бути позбавлений права на судовий захист. З цих міркувань колегія суддів дійшла висновку, що строк звернення до суду із цим позовом пропущений з поважних причин, а відтак наявні правові підстави для його поновлення [5].

Не оцінюючи дане рішення на предмет дотримання принципу справедливості, все ж варто звернути увагу на те, що КАС ВС поновив строк звернення до суду, хоча з моменту отримання позивачем наказу про припинення йому виплат до моменту його звернення до адміністративного суду минуло більше 18 місяців. При цьому, як видається, навряд чи доводиться очікувати, що суди, особливо суди першої та другої інстанцій, проявлятимуть таку ж сміливість та принциповість і поновлюватимуть процесуальні строки звернення до суду всупереч ст. 234 КЗпП України.

Висновки. Право на поновлення строку звернення до суду, регламентоване ст. 234 КЗпП України, має важливе значення для реалізації особою права на захист, а тому важливість даного питання складно переоцінити.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року ст. 234 КЗпП України викладено у новій редакції, згідно з якою можливість поновлення строків, встановлених ст. 233 КЗпП України, має свої межі – один рік (максимум) з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні.

Тлумачення даної норми дозволяє стверджувати, що поважність причин пропуску строку звернення до суду може враховуватися лише у випадку, якщо з моменту, визначеного ст. 234 КЗпП України, минуло не більше одного року. Якщо пропущений строк перевищує один рік, жодна поважність причин не може бути врахована. У таких випадках, незалежно від обґрунтованості клопотання про поновлення строків, дотримуючись принципу законності, суди повинні відмовляти у задоволенні такого клопотання.

Разом з тим, як видається, існують/можуть існувати певні обставини, які об'єктивно унеможливають звернення особи до суду для вирішення трудового спору у строк, визначений ст. 233 КЗпП України, і пропущений з незалежних від волі особи обставин строк може перевищувати один рік. З цих міркувань, на нашу думку, імперативна норма, передбачена ст. 234 КЗпП України, має бути змінена, адже інакше в деяких випадках доведеться констатувати обмеження права особи на захист, гарантованого Конституцією України. Такі зміни можуть передбачати повернення ст. 234 КЗпП України до попередньої редакції, або можливість поновлення пропущеного строку має стосуватися більшого, ніж один рік, періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 вересня 2023 року у справі № 158/2439/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113324415>.
3. Справа «Пономарьов проти України», заява No 3236/03, рішення від 03.04.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406>.
5. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17 квітня 2024 у справі № 990/317/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118531443>.